

# Fontes

Linguae Vasconum

50 urte. Ekarpen berriak

euskararen ikerketari

Nuevas aportaciones al

estudio de la lengua vasca

## Hausnarketa zenbait euskal literatura-ikerketez

MARI JOSE OLAZIREGI

Argitaratzaileak / Editores

Ekaitz Santazilia

Dorota Krajewska

Eneko Zuloaga

Borja Ariztimuño



Gobierno de Navarra  
Nafarroako Gobernua

---

---

# Hausnarketa zenbait euskal literatura-ikerketetz

Some reflections on Basque literature research

---

MARI JOSE OLAZIREGI

MHLI ikerketa-taldea, Euskal Herriko Unibertsitatea UPV/EHU

mj.olaziregi@ehu.eus

---

JASOA: 2019/08/21 | BEHIN-BEHINEAN ONARTUA: 2019/09/11 | BEHIN BETIKO ONARTUA: 2019/12/04

---

---

Argitalpen hau Eusko Jaurlaritzak finantzatzen duen MHLI (Memoria Historikoa Literatura Iberiarretan – [www.mhli.net](http://www.mhli.net)) ikerketa-taldearen (IT1047-16) eta FFI2017-84342-P (MINECO) proiektuen baitan gauzatu da.

---

---

---

#### LABURPENA

Artikulu honen helburua euskal literatura-ren ikerketa akademikoen egoeraz hausnar-keta egitea izan da. Horretarako, literatura-ren kritikak eta teoriak gurean izan duten hedapenez labur aritu ondoren, ikerlerro desberdinen nolabaiteko diagnostikoa egin dugu. Bestek beste, itzulpen-ikasketak, literatura-ren historiografia, kanonari buruzko ikerketak, memoria-ikasketak eta genero-ikerketek argitara emandakoa izan dut hizpide, baita irakurritako doktore-tesien ekarpena ere. Amaitzeko, etorkizuneko zenbait erronka iradoki ditut.

#### ABSTRACT

This article analyzes the state of Basque Literary Studies. With that aim in mind, after commenting on the impact of Literary Theory and Criticism in the Basque academic context, I have made a diagnosis of the different fields of research therein. Among others, we have reflected on the studies that have been carried out and the dissertations that have been defended in fields such as Translation Studies, the History of Literature, Literary Canon Studies, Gender Studies and Memory Studies. To conclude, I have pointed out some challenges that Basque Literary Studies will have to face in the future.

**Gako-hitzak:** euskal literatura; literatura-ren teoria; literatur kritika.

**Keywords:** Basque Literature; Literary Theory; Literary Criticism.

## 1. Hasteko. Zenbait hitz aurkezpen gisara

*Fontes Linguae Vasconum* aldizkariaren 50. urteurrenaren aitzakian prestatutako argitalpen honetarako euskal literatur ikerketa akademikoen egoerari buruzko hausnarke-ta egingo nuela iradoki nien arduradunei. Arrazoiak? Ugariak, noski, baina batez ere, arloaren diagnostikoa egiteak eta etorkizuneko erronkez jarduteak berekin lekarzkeen onurek animatu ninduten. Ondoren datozenek, beraz, ez dute euskal literatura-ikasketa akademikoen sorrera eta diakroniaren narrazio zehatzik eskainiko, ezta ikasketa horien oinarrian dagoen bizitza literarioarena ere. Zertzelada orokorrak ematen ahaleginduko naiz, eta joan den mendeko 60-70eko hamarkadetan *kritika zientifiko* generitzon haren bilakaeraren ondorioak eskaintzen. *Zientifiko* esan dut? Garai batean kritikaren beraren *statusa* defendatzeko erabiltzen zen terminoa izanda ere, bistakoa da azken hamarkadetan, bereziki jakintzaren arkeologiaz Foucault eta bestek argitara emandako lanen ostean, erabat susmagarri suertatzen den hitzaren aurrean gaudela.

Edonola ere, zientifikotasunaz ari garelarik, esan dezadan horixe izan zuela hizpide «Euskal Literatura ikerketak XXI. mendean: diagnosia eta erronkak» mintegiaren aurrekaritzat hartuko dudan Euskal Kritikagintzari buruzko I. Jardunaldietan Jesús María Lasagabasterrek (1931-2013) aurkeztutakoak. Aurelia Arkotxak eta biok antolatu genituen euskal kritikari buruzko topaketa haiek 2000. urtean, EHUren Letren Fakultatean, eta bi urte geroago eman ziren argitara han esandakoak *Oihenart* aldizkariaren 19. zenbakian (Olaziregi & Arkotxa, 2002). Euskal literatura-ikerketen bilakaeraz ez ezik, hainbat generotan, hala nola narratiba, saiakera, poesia, antzerkia edo haur- eta gazte-literaturan ikerketok izandako bilakaera akademikoaz ere aritu ginen bertan. Argitalpenari buruzko erreseina egin zuen Andolin Eguzkitzak (2003, 719. or.) esan zuen bezala, «interesez beteriko bilduma, ikuspegi orokorrak argi uzten dituen eta era berean maila zehatzagoetara jartzeko beldurrik ez duena». Horra mintegiaren ekarpena.

Baina, noan zientifikotasunaren kontura. Lasagabasterrek, egin ohi zuen bezala, klase magistrala eman zigun literaturaren ikerketek bere gain hartzen dituzten Kritika, Teoria eta Historia arloez. Lehenengo pertsonan mintzatu zitzaigun, noski, bera izan baita, ondoko puntuan azalduko dugun bezala, euskal literaturaren ikerketa akademikoaren instituzionalizazioaren erreferentzia funtsezkoa. Bere jardunaren ostean, besteak beste, unibertsitate-mailan literatur generoei buruz egindako ikerketak, bereziki, doktores-tesiak izan genituen hizpide eta *Fontes Linguae Vasconum* aldizkariaren 50. urteurrena ospatzeko egindako biltzarrean «Euskal Literatura ikerketak XXI. mendean: diagnosia

eta erronkak» mintegian partaide izandako Jon Casenave, esaterako, saiakerari buruz aritu zitzaigun, Jean Etxepareren *Beribilez* liburuaz sakon hitz eginez.

Kontuok guztiok aipatuz hasi nahi izan dut, gaurkoak aurrekari gutxi dituela argudiatzeko. Izan ere, Euskal Ikasketetan ezerk deitzen badu atentziora, gure arteko komunikazio eta eztabaidak sustatzeko daukagun foro-urritasunak deitzen du. Beste hitz batzuekin esateko, iruditzen zait bilera hauek izugarri aberasgarri direla, ez bakarrik elkarren berri izatea lortzen dugulako, baita arloaren argiez eta itzalez jabetzen garelako ere. Nazioartean errazago ikusten dira eta justifikagarriagoak kontsideratzen dira ikerketa-arlo bati buruzko biltzar edo bilera zientifikoak, eta hortxe dauzkagu, esaterako, hispanistek antolatzen dituzten biltzar eta enkontruak hainbat estatutan. Hortxe doakizue, beraz, nire lehenengo iradokizuna: antola ditzagun mota honetako jarduerak maiztasunez, egin dezagun euskal literaturari buruzko tesi eta tesinen datu-basea, Espainiako sisteman ezaguna den Teseo datu-basea ez baitago osorik, hegoaldeko euskal unibertsitateetan irakurtzen diren tesiak bakarrik jasotzen baititu, eta ez guztiak. Identifika ditzagun ahulgune eta indarguneak.

Esan genezake azken hogeitau urteotako euskal literatura-ikerketek 2000. urtean begiz jota geneuzkan zenbait hutsune bete dituztela. Aurreko lerroetan aipatutako jardunaldietan, esaterako, hainbat kontuz hausnartu ostean (euskal literatur sistemaz, 80ko hamarkadan egon ziren kritika-motei buruzko eztabaidez, ikerketa literarioen bilakaera diakronikoaz), dekalogo batekin bukatu nuen eta hurrengo hamarkadetan jorratu beharreko hainbat arlo seinatu nituen iradokizun bezala. Besteren artean, euskal literaturaren historiografia berri beharra azpimarratu nuen, egoera tamalgarrienean baitzegoen ikerketa-arlo hori, hainbat artikuluk erakusten zuten bezala (Lasagabaster, 1983; Olaziregi, 1997). Horrekin batera, diziplinarteko metodologiak aplikatzearen beharraz ere egin nuen gogoeta, beste onuren artean, ordura arteko testuzentrismoa gainditu eta Harrera Estetika, Ikasketa kulturalak edo Genero Ikasketak bezalako norabideen ekarpenak geureganatu beharra azpimarratuz. Aurreko hamarkadetako tesi eta tesina askotan literatur lana gizartetik erabat isolatutako jarduera gisara aurkezten zela salatu genuen. Esandakoaz bat, *sistema periferiko* deritzenen gaineko ikerketak sustatzeak leharzkeen onurak nabarmendu nituen (euskal literatura itzulia, haur- eta gazte-literatura, emakumeek idatzitako literatura...) eta ordura arte literatura garaikideari buruzko ikerketen inguruan nagusi izandako topikoa salatu: distantzia kronologiko ezak/urritasunak literatura-ikerketetan eragiten omen zituen mugak. FLV, 50 urte: *Metodo eta joera berriak (euskal) hizkuntzalaritzan kongresuko literaturari buruzko mintegian izen eman duten kolegen ekarpenek irudikatzen duten errealitateak argi erakusten du, esaterako, Itzulpen Ikasketak nabarmen igo direla XXI. mendean, lehenago aipatzen genuen Teseo datu-basean, kasu, 9 doktore-tesi jasotzen baitira XXI. mendean. Horrekin batera, Genero Ikasketek izandako gorakada aipatuko genuke, ondorengo puntuetan nabarmenduko ditugun doktorego-tesiei esker, besteak beste. Esandakoaz gain, 2000. urtean aurreikusten ez genituen arloen gorakada, hala nola memoria-ikasketena, nabaria izan da. Eta, azkenik, *garaikidetasunaren* aldeko aldarriak gurean ekarri duen muturreko erreakzioa nabarmendu nahiko genuke: 1980-1990eko hamarkadetako doktore-tesietan autore klasikoak (Axular, Etxeberri Sarakoa...) eta Euskal Pizkundekoak (Orixe, Lauaxeta, Lizardi) baziren aztertuenak, XXI. men-*

deko doktore-tesietan, berriz, azken bost-sei hamarkadetako obren azterketak hartu du protagonismoa, horrek, Jon Casenavek (2012) salatu bezala, ekarri dituen ondorio historiografikoekin. Berdintsu jarraitzen dute ahozko literaturari buruzko ikerketa akademikoek: urriak dira, eta gainera, unibertsitate-programetan ez dute beharko luketen pisurik. Azkenik, benetan larria den egoera bat: literaturaren didaktikarena, arloak ez baitu ikerlari gehiegi erakarri, paradoxikoki, azken urteotan doktore-gradua lortu duten ikerlari gehienak irakasle-eskoletako lanpostuetan badabilta ere.

Ondoko lerroetan, beraz, euskal literatura-ikerketek azken urteotan landu dituzten ildo nagusi batzuk izango ditut laburki hizpide. Datu gehienak, gainera, Lourdes Otaegirekin batera berriki argitara emandako artikulutik atera ditut (Olaziregi & Otaegi, 2019a), neuri egokitu baitzitzaidan, hain justu, euskal literaturaren instituzionalizazioari eta globalizazioari buruzko emaitzen berri ematea bertan.

## 2. Euskal literatur ikasketen instituzionalizazioa

Euskal literatur kritikaren bilakaera modernoari erreferentzia egiten diogunean, joan den mendeko 60-70eko hamarkadetako aldaketa handiak aipatuz hasi ohi gara. Ordu-rako, Euskal Ikasketen katedra batzuk, hala nola Bordeaux-Montaignekoa (1948-) eta Salamancakoa (1952), martxan zeuden. Geroago, 1963an, sortuko zen Nafarroako Unibertsitatekoa (1963). Katedra horietan lanean aritutako Koldo Mitxelena (1915-1987) (UPV/EHU), edo Jean Haritschelhar (1923-2013) (U. Bordeaux Montaigne) bihurtuko dira, Deustuko Unibertsitateko Jesús María Lasagabasterrekin batera, euskal literatura ikerketa akademikoen eragile funtsezkoak hurrengo hamarkadetan. Lehenengoaren eskutik etorri zen, ez bakarrik Euskal Filologiako ikasketen diseinu eta ezartzea 1982an EHUn, baita *Historia de la literatura vasca* (Mitxelena, 1960) ospetsua ere, euskal literaturaren historiografian indarrean egon den eredu filologikoa finkatu zuen liburua. Aipatu hiru pertsonaiok, gehi euskal unibertsitate-sareko departamentuetan irakasle aritu ziren adituak, hala nola, Patxi Altuna, Juan Mari Lekuona, Gotzon Garate edo Ana Toledo, Deustuko Unibertsitatean; Jon Juaristi, Jon Kortazar edo Karlos Otegi, Euskal Herriko Unibertsitatean; Aurelie Arcocha-Scarcia edo Jon Casenave, Université Michel de Montaigne; eta Txomin Peillen eta Charles Videgain, Université de Pau et des Pays de l'Adourren, ikerketa akademikoen eragile bihurtu ziren. Berdin generrake 1999an sortutako Baionako IKER laborategiak izandako eraginaz, edo Nafarroako Unibertsitatean 1970eko hamarkadan Ana Etxaidek sustatutako ibilbide akademikoaz; gerora, 1994an, Euskal Ikasketako Diploma osatuko zuten hautazko irakasgaiak eskainiz.

Edonola ere, literaturaren irakaskuntzaz nahiz teoria eta kritikaz ari garenean, Jesús María Lasagabaster irakaslearen lana aitortuz hasi beharko genuke, bera izan baita, du-darik gabe, euskal literaturaren ikerketa akademikoen sustatzaile nagusia. 1967an joan zen Parisera École Pratique des Hautes Études ezagunean ikastera eta L. Goldmann, R. Barthes edo A. Greimas bezalako kritikari ezagunen ikasle bihurtu zen (Lasagabaster, 2002, 115. or.). Han ikasi zituen *Nouvelle Critique*aren oinarriak aplikatuko zituen bere itzuleran Deustuko Unibertsitateko Donostiako egoitzan emango zituen eskole-

tan. Lasagabasterren irakaskuntza-programak hurrengo urteetan euskal literaturaren ikerketetara etengabe aplikatuko diren hurbilpen metodologikoak jasotzen zituela esan genezake. Hortxe zeuden, esaterako, Errusiar Formalismoa, Estrukturalismo Txekiarra, Semiologia, Soziokritika, Psikokritika eta Kritika Tematikoa. 1981ekoa da Deustuko Unibertsitateko Euskal Filologiako lehenengo promozioa; 1980ko abuztukoak, berriz, Euskal Hizkuntza eta Literaturako lehenengo 10 katedradunen izendapenak irakaskuntza ertaintetan. Dakusagunez, ikerketaren profila ez ezik, ikertzaileena ere aldatuz joan zen urte haietan, literatur kritika modernoan berariazko formazioa jasotako euskal ikerlariak unibertsitatean ikasitako paradigma nahiz hurbilpen metodologikoak euskal literaturara aplikatzen hasi baitziren.

Bestelakoa zen Jean Haritschelharren profila, Université Bordeaux Montaignen egin zituen ikerketa- eta irakaskuntza-urteez gain, pertsonaia publikoa izan baitzen Haritschelhar, euskal kulturgintzarekin erabat konprometitua. Baionako Euskal Museoa zuzendu zuen (1962-1986), Euskaltzaindiko lehendakariordea (1966-1988), lehenengo, eta lehendakaria (1989-2006), ondoren, izan zen eta hainbat unibertsitatetako *honoris causa* doktore. Berak zuzendu zuen, Juan Mari Lekuonaren heriotzaren ostean, Euskaltzaindiko Literatura Ikerketa Batzordea, LIB, 2013ra arte. Pierre Topet Etxahuni buruz egin zuen doktore-tesia (Haritschelhar, 1969) euskal literatura-ikerketan egindako lehenengoa dukegu.

Jesús María Lasagabasterrek, berriz, Ignacio Aldekoari buruzko bere doktore-tesiaren ostean (Lasagabaster, 1978), Pío Baroja, Gabriel Celaya, Ramon Saizarbitoria, Bernardo Atxaga edo Joxe Austin Arrieta bezalako idazleen lanak aztertu zituen batik bat (Lasagabaster, 2000). Horiekin batera, euskal literaturaren historiografian mugari izan ziren ikerlanak kaleratzen hasi zen. Hortxe daude, diogunaren adibide gisara, 1978ko «Euskal nobelaren gizarte-kondairaren oinharriak» ezaguna (Lasagabaster, 1981), euskal eleberriaren historiografian erreferentziazko bihurtu zen periodizazioa ekarri zuena. Lasagabasterrek euskal nobelaren bilakaera azaltzeko bereizi zituen bialdiak, batetik, eleberri kostunbristari dagokiona (1898-1957) eta, bestetik, eleberri modernoari dagokiona (1957-), azken hau bi azpiataletan bereizita, eleberri existentsialista eta moderno, ondoren etorri ziren azterketetarako funtsezko bihurtu ziren. Gaurtik begiratuta, bistakoa da zenbait egileren, hala nola, Ramon Saizarbitoriaren, kanonizazio-prozesua bultzatu zutela euskal eleberriari buruzko lanok eta baita, nola ez, garaian argitara eman ziren zenbait ikerlanek ere, Ibon Sarasolaren *Txillardegi eta Saizarbitoriaren nobelagintza* (1975a) izenekoak, kasu. Horien ondoren, tesina ezagunak ere argitaratu ziren, batzuk euskarara itzuliak, hala nola Karlos Otegiren (1976) *Pertsonaia euskal nobelagintzan* edo Patxi Altunak (1978) paratutako *Koldo Mitxelaren idazlan hautatuak*. Interesgarria da, halaber, 1970eko hamarkadan kaleratu ziren hainbat liburutan testuen azterketari edo analisi kritikoari ematen zitzaien garrantzia. Horren lekuko genituzke, esaterako, Gero eta Etor argitaletxeen eskutik etorri ziren *Testuak aztertzen*, Jose Antonio Mujikarena (1978), eta *Euskal nobelaren azterketa* eta *Euskal poesia kulturoaren bilduma (1880-1963)*, Joan Amenabarrenak (1982, 1983). Literatur kritika moderno esparru berria zen gurean eta lan horiek ikusgarri bihurtzen lagundu zutelakoan nago.

### 3. Autonomizazioa, modernitate-ostea eta globalizazioa

Behin baino gehiagotan azpimarratu izan dugu 1950eko hamarkadan hasitako euskal literaturaren autonomizazio-prozesuak bere gailurra erdietsi zuela 1980ko hamarkadan, nagusiki Hegoaldean, sortu ziren baldintza sozio-historiko berriekin. Pierre Bourdieuk bere autonomizazio-prozesuetan zehaztutako aldagaiak orduan bete zirela esan genezake. Batetik, irakurleak ugaritzea, euskararen ofizialtasunak derrigorrezko hezkuntzan ezarri zituen euskarazko ereduekin. Bestetik, euskal egileak profesionalizatzeko eta autonomia ekonomikorako sortu ziren aukerak zabaltzearekin. Azkenik, kontsagrazio-agentzien hedatzea nabarmendu beharko genuke, hau da, unibertsitateek, hezkuntza-sistemak eta merkatuak osatzen duten egitura sendotzea. Ordukoak ditugu euskal idazleen, itzultzaileen eta editoreen elkarteak; ordukoak, halaber, inkestek esaten dutenez, narratibaren hegemonia markatuko zuten sari, lehiaketa eta bestelakoak. Eta autonomizatze-prozesuan funtsezkoa izango da, Miren Ibarluzeak (2017) bere tesian frogatu bezala, itzulpengintzak euskal literaturari emango dion bermea, idazleen profesionalizazioa ahalbidetuko baitu, dela autoitzulpenei esker lortutako ordainsariengatik, dela beste hizkuntzetako itzulpeni esker erdiesten dituzten egile eskubideengatik. Esandakoaz gain, itzulpengintzaren garapen eta sendotzeak onura gehiago ere ekarri zuen gurera, jakina baita, bereziki Even Zoharren lanen ostean (Even Zohar, 1999), literatura itzuliak hainbat kokagune (zentrala/periferikoa) izan ditzakeela historian zehar literatur sistema batean, besteren artean, ezagunak ez diren poetikak finkatzea eta hedatzea bultzatuz.

Itzulpengintza, halaber, euskal haur- eta gazte-literatura modernoaren sorrerari eta garapenari hertsiki dago lotuta, ez bakarrik gurean, baita beste literatura iberiarretan ere (Domínguez, 2008). 1980ko hamarkadan hasi zen euskal literatura modu nabarmenean iberiar kontestuko sistema interliterarioa bere ekarpenak egiten, haur- eta gazte-literaturan penintsulako hizkuntzetan argitaratu ziren liburuekin. Mariasun Landaren *Txan fantasma* genuke adibide interesgarrienetakoa, euskal haur- eta gazte-literatura modernoaren hastapena bultzatu zuen testu hau euskaraz, gaztelaniaz eta katalanez argitaratu baitzen 1984an. Geroxeagokoak ditugu euskal literaturaren berri eman nahi duten antologia eleaniztunak. Batzuk aipatzearren, gogora ditzagun Lasagabasterrek (1986) apailatutako *Antología de la narrativa contemporánea*, Julia Otxoaren (1990) *Emakume Olerkariak. Poetas Vascas*, Iñaki Aldekoaren (1991) *Antología de la poesía vasca*, Litoral aldizkariaren 205-206 zenbakia izan zen *Poesía vasca contemporánea* (Askoren artean, 1995) edo *Oraiko olerki sorta-bat. Anthologie poésie basque contemporaine* (Askoren artean, 1988).

Autonomizazio-prozesua hizpide dugunez, esan dezagun berau izan dela azken urteotako euskal literatur kritika arduratu duen alderdietako bat. Eta ardura horrek, batez ere, Bernardo Atxagaren lana eta beronek euskal literatur sisteman izan duen rola izan ditu aztergai, ez literaturaren soziologiak, tartean nireak, etengabe azpimarratu duen ibilbide profesionalarengatik bakarrik, *Panpina Ustela* edo *Pott* literaturaz defendatutako iritziengatik baizik. Horixe da, hain zuzen, literatura autonomoaren heteronomizazioaz Ur Apategik (1998) sinatutakoak aztergai duena edo Beñat Sasolaren (2015, 2017) ikerlanek aztergai dutena. Horietan, eta Miren Billelabeitiaren (2016) lanean, autonomiaz/



konpromisoaz sortutako polemikez haratago, jarrera eta irakurketa ideologiko-politikoek ere euskarazko sorkuntzan izandako eragina aztertu nahi izan da. Berdin generake euskal literaturaren globalizazioa edo internazionalizazioa aitzakia hartuta sortu diren eztabaida kritikoez. Batzuentzat, Joseba Gabilondorentzat bereziki (Gabilondo, 2013, 250. or.), *Obabakoaken* bitartez Euskal Herria «beste exotiko subalterno» gisara aurkeztearen ondorio da arrakasta hori; besteentzat, Gorka Mercero (2017, 35-54. or.) argudiatu duen bezala, ez da bidezkoa horrelakorik baieztatzea, *Obabakoaken* mundu-ikuskerara erabat antiesentzialista baita. Bestalde, asteasuarraren nazioarteratze-estrategia, hau da, espainiar literatur sistema baliatu izana kritikatzeko, «nazio-ikuskerara zurrun bezain itogarri bati doa lotuta» Merceroren (2017, 53. or.) aburuz. Iritziak iritzi, deigarria da nazioarteratze-estrategiak iruzkintzen direnean zein datu gutxi eskaintzen den argudioak justifikatzeko. Esate baterako, zein kasu gutxi egiten zaion euskal idazleek azken hamarkadetan Madrilgo Sari Nazionalaren aurrean izan duten jarrerari, salbuespen bat edo beste kenduta, urtero-urtero euren lanak sarira aurkez zitezten baimenduz. Euskal Kulturako beste sortzaileei eskatzen ez zaien *ustezko* leialtasuna eskatzen zaie euskaraz idazten duten idazleei, baina hori bakarrik ez, itzulpen-fluxuen oinarrian legokeen estrategia politiko-kulturala inongo daturik gabe frogatzen da. Eztabaidok *literatura txikiak*, Kafkaren terminoa erabiliz, duten politizazio handia erakusten dute, baina hori bakarrik ez; gurean beharrezkoak diren ikerketa enpirikoen eskasia ere bai. Ikerlari batek oroitarazi zidan bezala, Kirmen Uriberen lanaren itzulpenaren logika ez da Atxagaren itzulpen logika baino abertzaleagoa, besteak beste, bien arteko lan sari-tuen artean, *Obabakoak* (Atxaga, 1988) eta *Bilbao-New York-Bilbao* (Uribe, 2008), 20 urte pasa direlako eta euskaratik zuzenean itzul dezaketen itzultzaileak ugarituz joan direlako (Nami Kaneko itzultzaile japoniar saritua, kasu).

Ibon Egañak (2013) bere tesian dioskunez, *instituzionalizazio-homologazio-normalizazio* hirukoteak baldintzatu du azken urteotako logika editoriala eta egunkarietako kritika (Northorp Fryek *kritika publikoa* deritzona). Esan genezake euskal literaturaren nazioarteratzeari buruzko iritzi kontrajarriek ere literaturaren homologazioaren inguruko eztabaida eragin dutela. Ibon Sarasolak *Sinn-Fein* *sindrome* deitu zuena Joan Mari Torrealdaik *kanpoeder* *sindrome* izendatu zuen (Olaziregi, 2010), eta Ramon Saizarbitoriak (1999) euskal literatur merkatuaren tamaina txikiak esperimintatzeko eta morrontza komertzialak saihesteko lituzkeen abantailez gogoeta egin zuen. Euskal argitaletxe asko XXI. mendearen lehen urteetan gaztelaniaz ere argitaratzen hastearekin batera, gaztelaniaranzko itzulpenen gorakada gertatu zela esan genezake. Euskal literatur sistemak gaztelaniazko sistemarekiko harreman asimetrikoak baditu (Santana, 2012), ikertzeko dago euskal editorialen estrategiak, hau da, ustez euskal herritar ez euskaldunengana iristeko helburuz gaztelaniarako itzulpen sistematikoen sustapenak zein ondorio izan dituen (harreraren edo salmentaren aldetik). Esandakoaz gain, interesgarria litzateke aztertzea gaztelaniarako itzulpen-prozesu sistematikoek euskal sortzaileengan eragiten dituzten hausnarketak eta ezinegonak, duela gutxi Harkaitz Canok azpimarratutako subordinazio-sentimenduak barne (ik. Bereziartua, 2019).

Edonola ere, bistakoa da azken urteotan euskal literatura beste merkatuetara iristeko egitasmo garrantzitsuak bultzatu direla. Helburu horrekin sortu dira, esate baterako,

hainbat liburu-sail gure mugetatik kanpo. Hortxe ditugu, batzuk aipatzearen, AEBetako Renon egoitza duen Center for Basque Studiesen *Basque Literature Series* (2004-) edo Madrilgo Centro de Lingüística Aplicada Palas Atenea (2003-) delakoan kaleratu diren gaztelaniarako itzulpenak. Horiekin batera, euskal liburuen itzulpenak maiztasunez argitaratu dituzten Herbereetako Zirimiri.press eta Italiako Gran Via Edizioni, jada desagertua, edo herrialde bereko LIBE egitasmoa gogoratu beharko genituzke, italiarako itzulpenak, gehienak Roberta Gozzik eginak, *online* zintzilikatzen dituena. XXI. mendeko argitalpenok nahiz aldizkari edo bilduma entzutetsuetan kaleratzen joan diren euskal idazleei buruzko monografikoek (ik. *Transcript* aldizkariaren 20. alea, 2003an; *Words Without Borders*en argitaratu diren itzulpenak...) edo *Best European Fiction* antologietan urtero txertatu diren euskal testuek, gehienak Etxepare Euskal Institutuak sustatuek, inoizko kanpo-proiektiorik handiena eskaini diote euskal literaturari. Esango nuke euskal literaturaren presentzia nazioarteko antologietan nehoizko altuena dela, baina hori bakarrik ez, sistema interliterario iberiarrean bakana ere bada. Finean, azken urteotan gure literatura ulertu, kokatu eta ikertzeko ikuspuntu berriak eragin ditu merkatu arteko kokapen honek, eta literatura *txiki*, *txikiagotu*, *periferiko*... eta bestelako kontzeptuak erabili izan ditugu nazioarteko biltzar eta aurkezpenetan kokapen horretaz jarduteko.

Esandakoaz gain, bada alderdi bat gurean gehiegi aztertu gabekoa oraindik; hots, testuinguru eleanitzak euskal sortzaileengan izan duen eragina. Egia da itzulpen-ikasketetan hainbat doktore-tesi egin direla, eta zeharka bederen hizkuntzen arteko harremanez jardun dute. Aiora Jakaren 2011ko doktore-tesia izan zen (Jaka, 2013), kasu, EHuko Itzulpengintza eta Interpretazioa gradu-ikasketen ondorioz irakurri zen lehenengoa, eta Sarrionandiaren obran itzulpengintzak, jarduera sortzaile gisara ulertua, duen garrantzia aztertu zuen. Itzulpengintzaz dihardute, halaber, Garazi Arrularen (2018) autoitzulpenari buruzko tesiak eta Miren Ibarluzearenak (2017), itzulpen-praktikak eta itzulpenaren errepresentazioak aztertu zituenak. Alabaina, testuinguru eleanitzaren eragin eta aurpegiak askoz aberatsagoak dira, eta azken urteotan hainbat biltzarretan (ik. Olaziregi, 2009) edo ikastarotan hizpide izan bada ere (ik., esaterako, 2017ko irailean Universität Konstanzek eta Baionako IKERek antolatu zuten udako ikastaroa: «Plurilinguisme en Europe occidentale : La France et l'Espagne»), ikerketa akademiko gehiago merezi duen alderdia dela esango genuke. Zentzu horretan, Aurelie Arcocha-Scarciak (2018) berriki Juan Mari Lekuonaren sorkuntza-prozesu eleanitzaz kaleratutako ikerketa salbuespen bakarrenetakoa genuke.

#### 4. Kanonari buruzko eztabaidak

Literatur kanonari buruzko eztabaida akademikoa genuke, segur aski, joan den mendearen azken hamarkadan eztanda egin zuen gertakari azpimarragarrienetako bat. AEBetako unibertsitateetan *arraza zuriko gizonetzko* osatutako Mendebaldeko kano-naren aurka altxatu zirenek, literatur lan *on* edo *gogoangarrienen* zerrendetan ustez literatur jardueratik kanpo dauden aldagaiek (boterea, ideologia) zuten pisua salatu zuten. Geurean ere, 1990eko hamarkadan iritsi zen euskal lanen analisi kritikora *kanon*

kontzeptuaren aplikazioa (Gabilondo, 1993; Olaziregi, 1997...). Gerora, XXI. mendean bada, Hasier Etxeberriaren (2002) eta Ana Urkizaren (2006) liburu ezagunek eztabaida zabaldu, sozializatu, egin zutela esan genezake, liburu horietan egiten zen hautuak (5 idazle, guztiak gizonezkoak, Etxeberriarenean; 8 idazle, guztiak emakumezkoak, Urkizarenean), garaiko kritika publikoa ere zipriztindu baitzuen. Azken hamarkadetan kanonari buruzko analisi kritikoek ere izan dute beren lekua. Iratxe Retolazak (2007) lehenengo eta Lourdes Otaegik (2013) gero, euskal poesia garaikidearen antologiek izan duten eragin kanoniko-historiografikoa izan dute hizpide. Lan horien irakurketatik erraza da euskal poesia garaikidearen kanona finkatzen lagundu duten argitalpenak begiz jotzea, antologia horietan poetika modernoaren aldeko apustua atzematen baita apailatzaileen artean. Juan San Martinen *Uhin berri* (1969, SGEP), eta Ibon Sarasolaren (1973) *Gerraondoko euskal poesiaren antologia 1945-1964* genituzke, esaterako, *modernotasun* kontzeptu baten alde egin zuten antologia batzuk. Urte batzuk geroago argitaratutakoek, hala nola, Jon Kortazarrek (1984) *Reducciónsen* 22. zenbakian katalanez argitaratutako antologiak, lehenengo, eta geroago gaztelaniaz argitara emandako hirurek (Kortazar, 1997, 2000b, 2006) edo Iñaki Aldekoak 1991n Visorren argitaratutakoak (Aldekoa, 1991) euskal poesia modernoaren kanona finkatu zuten. Otaegik (2013, 527. or.) dioen bezala, antologia horien bitartez eta hiru adi-tuek (Sarasola, Kortazar, Aldekoa) argitaratu zituzten euskal literaturaren historiai esker, *Modernitate* kontzeptu bat, Aldekoak Jon Miranderen poesian dakusana, gailendu zen. Errealitateaz egiten dugun behaketa subjektiboan eta kritikoa arnas hartzen duen *ni* poetikoa da *modernitate* kontzeptu honen giltzarria. Ondorengo antologiek, hala nola Kortazarrek (2006) eta Olaziregik (2007) argitara emandakoek, *moderno-posmoderno* dinamikaren baitan kokatu zuten euskal poesia garaikidearen kanona. Rikardo Arregi, Miren Agur Meabe eta Uribe bezalako egileez gain, Cano, Atxaga eta Sarrionandiaren poemak dira, preseski, kanon garaikidearen zutabeak.

Kanonaz ari garela, lehenengo euskal nobela modernoaren auziak eragin dituen eztabaidak gogoratu beharko genituzke. Ibon Sarasolak 1975ean *Egunero hasten delako* (Saizarbitoria, 1969) kontsideratu bazuen lehenengo euskal nobela modernoa (Sarasola, 1975b), eta geroxeago, 1979an, Lasagabasterrek *Leturiaren* eta *Eguneroren* artean pasatako 12 urteak azpimarratu eta nobelaren oinarrian leudekeen *modernitate* kontzeptu diferenteak seinlatu (Lasagabaster, 1979, 7. or.), azken urteotan *modernitate* kontzeptuaren polisemiatik abiatu eta bi eleberrien oinarrian leudekeen poetika moderno desberdinetan jarri da arreta (Olaziregi, 2002). Edonola ere, egon dira argitalpenak, hala nola Ur Apalategirena (2015), *Eguneroren* modernotasuna kritikoki arrazoitu nahi izan dutenak. Bistakoa da *ongi zahartu* den eleberri baten aurrean gaudena, *Eguneroren* 50. urteurrenaren aitzakian 2019an antolatu diren ekitaldietan ikusi den bezala edo 2007an argitara eman zen eleberriaren edizio eguneratuak erakutsi bezala. Mikel Ayerbek (2016; ik., halaber, liburu honetan duen atala) xehetasunez aztertu du nobelaren berridazketa-prozesua bere doktore-tesiaren 3. atalean, Saizarbitoriak gehitzen/aldatzen/osatzen/ezabatzen dituen pertsonaia, erreferentzia, pasarte eta bestelakoek testuaren edukari ez ezik, egiturari eta, bereziki, bi plano narratiboen arteko loturari erantzen dioten interpretazioa nabarmenduz.

Esandakoaz gain, azken urteotan euskal eleberriarren historiografian periodizazioaren aferak eragin dituen eztabaidak nabarmendu nahiko nituzke. Kortazarrek (2000a) eta Aldekoak (2004), esaterako, hamarkadako irizpide kronologikoa badarabilte euren historietan, Olaziregik (2002, 2012) moderno/posmoderno dikotomiaren alde egin du, eta Retolazak, berriz, *mimesi* kontzeptua baliatzen du lehenengo hubilpen batean (Retolaza & Kortazar, 2007) gerora, 2016an Egañarekin batera argitara emandako lanean (Retolaza & Egaña, 2016), irizpide tematiko-formalak lehenetsiz, Olaziregik 2012an bezala. Lehenago aipatu dugun Merceroren (2017) analisia, posmodernitatea eleberrien mundu-ikuskeratik abiatzen duena, genuke euskal eleberriarren bilakaera azaltzeko argitara eman den azken azterketa kritiko sendoa. Esan dezadan, halaber, Posmodernitatearen inguruko hausnarketak hainbat ikerketa eragin dituela azken urteotan, kontzeptuaren beraren oinarrian dagoen polisemiaren eta eztabaidaren lekuko (Kortazar, 2003; Gabilondo, Aldekoa, Mercero & Apaolaza, 2008; Esparza, 2017). Argitara emandako lan horietan, P. Zima, F. Jameson, G. Vattimo, J. Braudrillard, U. Eco, L. Hutcheon eta besteren teoriak erabili dira gure literatura azaltzeko.

## 5. Euskal Literaturaren Historiografiarekin bueltaka

Aurreko atalean aipatu dugun periodizazioaren alderdiaz gain, literaturaren historiografiak bere gain hartzen dituen alderdi ugari eztabaidatu dira azken urteotan. Lasagabasterrek 2002an, Mitxelenaren omenezko mintegian, salatu egin zuen euskal literaturari buruzko historia gehienek marko metodologiko eskasa (Lasagabaster, 2007). Koldo Mitxelenaren beraren historiak gain (Mitxelena, 1960), Urkizuren *Historia de la literatura vasca* (Urkizu, 2000) bi atal bakarrik, eleberrigintzari eta bertsolaritzari buruzkoak, eman zituen ontzat Deustuko katedradunak. Urte batzuk geroago piztu zen berriro auzia, 2010ean eta 2013an Euskaltzaindiko LIB batzordeak antolatutako euskal literatuaren historiografiari buruzko jardunaldietan (ik. *Euskeraren* 55. eta 58. zenbakiak). Edozelan ere, Jon Casenaveren (2012) *Euskal literaturaren historiaren historia* ikerlanak eskaintzen du auziari buruz orain artean egin den hausnarketa sakon eta luzeena. Casenavek hiru aldi bereizten ditu euskal literaturaren historien eboluzioan. Hala, lehenengoan, 1857-1960 arteko epea hartzen duen horretan, Francisque Michel edo Julien Vinson bezalako filologo eta biltzaileen lanek gorpuztuko lukete garaiko eredu. 1960tik 1980ra finkatu zen euskal literaturarentzako historiografia-eredu nazionala, Mitxelenaren (1960) *Historia de la literatura vasca* ezagunak hasiko duena. Eredu honek, berez, 1996 arte iraungo zuen, Jean Baptiste Orpustanen *Précis d'Histoire littéraire basque* (Orpustan, 1996) iritsi arte. Historizismoaren metodologia bere egiten duten historiografia da berau, eta azterkizun dena hizkuntzaren arabera zehazten duena. Mitxelenaren ondoren euskal literaturaren historia euskaraz idatzitako obren historia izango da, Casenavek ongi azpimarratzen duen bezala. Ez dugu tarterik Casenaveren liburuaren ondorioak xeheki adierazteko, are gutxiago 1980-2000 arteko historien eta monografiaren aberastasunaren berri emateko, baina bai Casenavek berak azpimarratzen dituen arazo batzuek ohartarazteko: periodizazioan dau-den eta egon diren hurbilpen desberdinak, batetik, eta literatura garaikideak klasikoaren

aurrean hartu duen pisua, bestetik. 2000. urtean egin genituen jardunaldietan literatura garaikidearen aldeko apustua egiten bagenuen, bistan da beste muturreko egoerara joan garela gaur egun eta kaleratu diren historietan batzuen ustez pisu handiegia erdietsi duela. Esandakoaz gain, bistakoa da Joseba Gabilondok bere historian (Gabilondo, 2006) eredu postnazional baten alde egindako apustuak zalantza bat baino gehiago eragiten dituela, bereziki historia horretan zein idazle/obra sartu behar genukeen erabakitzeko orduan. Lasagabasterrek berak (*apud* Olaziregi, 2012, 10. or.) *las literaturas de los vascos* terminoa erabili zuenean, euskaraz sortutako literaturaz gain (euskal literatura, beraz), gaztelaniaz eta frantsesez idazten duten idazleei ere egin zien erreferentzia, hau da, euskal jatorriaz gain, *euskal gaia* edo *euskal mundu-ikuskera* partekatzen zuten egileei. Euskal herritarren literatura desberdinak aztertzeak izango lukeen interesa ukatu gabe, hizkuntza desberdinetako literaturen arteko interferentziak eta asimetriak aztertzeak daukagun ikerketa sistemikorik eza salatzen nuen 2012an (Olaziregi, 2012, 10. or.).

## 6. Memoriak blai

Memoria Ikasketena da gurean azkenaldian sendotu den ikerlerro deigarrietakoa. Euskal literatur kritikak ere 1990eko hamarkadatik landa, Jan Müllerrek iragarri zuen *memory booma* bizi duela esan genezake, gure historia garaikidea astindu duten gertakari dramatikoek (Gerra Zibila, ETAren terrorismoa, zentsura frankista, Lehenengo eta Bigarren Mundu Gerrak...) sorkuntza kulturalen nola eragin duten, eta zein errepresentazio izan duten aztertuz. Zuzentzen dudan ikerketa-talde kontsolidatuko argitalpenetan (Memoria Historikoa Literatura Iberiarretan, MHLI) etengabe adierazi dugun bezala, memoria berreskuratzea *betebehar* bihurtu da gaur egun. Hortik memoriaren instituzionalizazioak gaur egun erdietsi duen garrantzia. Hortik, euskal literaturaren instituzioak ere literatura-mota honi eman nahi izan dion bermea. Begiratu besterik ez dago, esaterako, Euskadi Literatura Sarien irabazleen zerrenda, azken hamarkadetan memoriari buruzko zenbat obra saritu diren ikusteko. Horretaz gain, graduondoko ikerlerro garrantzitsu bihurtu dira memoria-ikasketak, Daniela Bisterren (2014) edo Izaro Arroitarren (2015) doktore-tesiek frogatu duten bezala. Memoria-ikasketetan ohikoak diren kontzeptu eta tresna metodologikoak (memoria kulturala/memoria komunikatiboa, oroimen-guneak, memoria kolektiboa, trauma...) gure literaturaren azterketara ekarri dira azken hamarkadan, eta ugaritu egin dira lan kritiko kolektiboak (Arroita & Otaegi, 2015; Olaziregi & Otaegi, 2019b), saiakera literarioak (Zaldua, 2012) edo antologiak (Ayerbe, 2012).

## 7. Genero Ikasketak

Genero Ikasketen aldarrikapenen oinarrian, memoria-ikasketen kasuan bezala, mendeetako injustizien eta desoreken salaketa dago. Halaxe oroitarazi digu gaur egungo *feminist killjoy* gogoangarri batek, Sara Ahmedek. Egia esan, ikerketa eta jarduera feministak

ez dira oso aspaldikoak gurean. 1977an ospatu ziren lehenengoz Leioan I. Jardunaldi Feministak eta 1981ean sortu zen EHUn Emakumeari buruzko Ikerketen Mintegia. Geroxeago, 1985ean, argitaratu zen, Teresa del Valle antropologoaren zuzendaritzapean, oraindik ere erreferentziala den *Mujer vasca: Imagen y realidad* (Del Valle, 1985). Literatura-ikerketak feministen arloan, berriz, Linda Whiteren tesi fundazionalaren ostean (White, 1996) etorri ziren Maite Núñez-Betelurena (2001) eta Olaziregiren (1999) ikerlana, eta baita Iratxe Retolazaren (2002) monografia ere Arantxa Urretabizkaiari buruz, edo Gabilondoren (1998, 2006) lanak. Genero-ikasketen instituzionalizazioari begiratu gero, XXI. mende hasieran sortu ziren master espezializatuak EHUn eta Deustuko Unibertsitatean, baina geroagoak dira kritika feminista aplikatuz eginiko doktore-tesiak, 2011koak, hain justu (Lasarte, 2011; Alvarez, 2011). Azken urteotako ikerketa akademikoek, gainera, genero-ikasketetan egun ohikoak diren kontzeptu eta eztabaidak ekarri dituzte gurera, hala nola sexualitatea, boterea edo gorputza (Castillo & Retolaza, 2014; Alvarez & Lasarte, 2014). Aipagarriak dira, azkenik, Queer ikerketen arloko argitalpen urriak (ik. Egaña, 2010).

## 8. Epilogo antzera

Aurreko lerroetan euskal literaturaren azterketa akademikoaren panorama orokorra egiten eta zenbait arazo seinalatzen ahalegindu bagara ere, ikerlerro ugari geratu zaizkigu kanpoan, halabeharrez. Bertsolaritzarena eta ahozko literaturarena genuke, ezbairik gabe, lehenengoa, unibertsitate-programetan presentzia ia testimoniala baitu arloak eta oraindik ere Juan Mari Lekuonak 1982an Deustun landutako metodologiatik irakasten baita gehienetan. Beste kritika-mota bat, genetikoa, gurean nagusiki Aurelia Arkotxak landu duena, eta doktore-tesietan Joana Pocheluk (2010) eta Mikel Ayerbek (2016), gaurkotasan handikoa da eta etorkizunean emango du orain artean baino zeresan handiagoa, euskal gizartea hasia baita, bere instituzioen bitartez, idazleen ondarea (eskuizkribu, zirriborro eta abar) erosten eta kustodiatzen. Literaturaren didaktikaren aldeko aldarriarekin bukatu nahiko nuke, tamalgarria iruditzen baitzait akademikoki egiten zaion ez-ikusia. Euskarazko irakurketa-ohituren beherakadak lotura luke horrekin, ezbairik gabe. Baina, honetaz hurrengo batean hitz egingo dugu.

## Erreferentziak

Aldekoa, I. (1991). *Antología de la poesía vasca. Euskal poesiaren antología*. Madril: Visor.

Aldekoa, I. (2004). *Historia de la literatura vasca*. Donostia: Erein.

Altuna, P. (arg.). (1972). *Koldo Mitxelena-ren idazlan hautatuak*. Bilbo: Mensajero.

Alvarez, A. (2011). *Genero eta nazio identitateak Katalina Eleizegiren antzezlanetan* (doktore-tesia). UPV/EHU, Vitoria-Gasteiz. <https://addi.ehu.es/handle/10810/7612> helbidetik eskuratua.

- Alvarez, A. & Lasarte, G. (koord.). (2014). *Gorputza eta generoa. Teoria, didaktika eta esperientziak*. Bilbo: UEU.
- Amenabar, J. (1982). *Euskal nobelaren azterketa*. Azpeitia: Izarraizpe.
- Amenabar, J. (1983). *Euskal poesia kultoaren bilduma (1880-1963)*. Donostia: Elkar.
- Apalategi, U. (1998). *L'évolution de la problématique littéraire de Bernardo Atxaga, du champ littéraire basque au champ universel : Socioanalyse du pathos atxaguien* (dokto-re-tesia). Université de Pau et des Pays de l'Adour.
- Apalategi, U. (2015). *Noiz hasten da modernitatea euskal literaturan? Galdera zahar baten aktualitatea*. In B. Fernandez & P. Salaburu (arg.), *Ibon Sarasolari gorazarre* (77-93. or.). Bilbo: UPV/EHU.
- Arcocha-Scarcia, A. (2018). Les deux langues en clair-obscur dans Mimodrames et Icônes de Juan Mari Lekuona. *Génesis*, 46, 65-80.
- Arroita, I. (2015). *Ramon Saizarbitoriaren nobelagintza memoria ikasketen ikuspuntutik* (dokto-re-tesia). UPV/EHU, Vitoria-Gasteiz. <https://addi.ehu.es/handle/10810/15964> helbidetik eskuratua.
- Arroita, I. & Otaegi, L. (2015). *Oroimenaren lekuak eta lekukoak*. Bilbo: UPV/EHU.
- Arrula, G. (2018). *Autoitzulpenaren teoria eta praktika Euskal Herrian* (dokto-re-tesia). UPV/EHU, Vitoria-Gasteiz. <https://addi.ehu.es/handle/10810/27983> helbidetik eskuratua.
- Askoren artean (1988). *Oraiko olerki sorta-bat*. *Anthologie poésie basque contemporaine*. Baiona: Centre National des Lettres.
- Askoren artean (1995). *Poesía vasca contemporánea*. *Litoral*, 205-206.
- Atxaga, B. (1988). *Obabakoak*. Donostia: Erein.
- Ayerbe, M. (2012). *Our wars: short fiction on Basque conflicts*. Reno: Center for Basque Studies.
- Ayerbe, M. (2016). *Euskal literatura garaikidea kritika genetikoaren argitan: Aresti, Sarrionandia, Saizarbitoria eta Atxagaren idazlanen sorkuntza prozesua aztergai* (dokto-re-tesia). UPV/EHU, Vitoria-Gasteiz. <https://addi.ehu.es/handle/10810/19554> helbidetik eskuratua.
- Bereziartua, G. (2019). Errealitatea baino egiazkoagoa. *Argia*, 2627, 76-81.
- Billelabeitia, M. (2016). Autonomía e ideología en literatura vasca. La polémica Atxaga-Txillardegí. In J. Kortazar (arg.), *Autonomía e ideología. Tensiones en el campo cultural vasco* (141-179. or.). Madrid: Iberoamericana Vervuert.
- Bister, D. (2014). *Identidad de víctima. Las víctimas de la Guerra Civil y del franquismo en la novela castellana, catalana y vasca contemporánea* (dokto-re-tesia). UPV/EHU-Universität Konstanz, Bilbo-Konstanz.
- Casenave, J. (2012). *Euskal literaturaren historiaren historia*. Donostia: Utriusque Vasconiae.

- Castillo, I. & Retolaza, I. (koord.). (2014). *Genero-ariketak. Feminismoaren subjektuak*. Andoain: Edo.
- Del Valle, T. (arg.). (1985). *Mujer vasca, imagen y realidad*. Bartzelona: Anthropos.
- Dominguez, M. (2008). *Las traducciones de literatura infantil y juvenil en el interior de la comunidad interliteraria específica española (1940-1980)* (doktore-tesia). Universidad de Santiago de Compostela, Santiago de Compostela.
- Eguzkitza, A. (2003). Euskal Kritika gaur: iruzkin bat. *RIEV*, 48(2), 716-720.
- Egaña, I. (arg.). (2010). *Desira desordenatuak. Queer irakurketak (euskal) literaturaz*. Donostia: Utriusque Vasconiae.
- Egaña, I. (2013). *Kritikarako hurbilketa literaturaren soziologiatik. Egunkari eta aldizkarietako euskal literatur kritikaren analisia (1975-2005)* (doktore-tesia). UPV/EHU, Vitoria-Gasteiz. [http://www.euskara.euskadi.net/appcont/tesisDoctoral/PDFak/Ibon\\_Egana\\_TESIA.pdf](http://www.euskara.euskadi.net/appcont/tesisDoctoral/PDFak/Ibon_Egana_TESIA.pdf) helbidetik eskuratua.
- Esparza, I. (2017). *Identitatearen eraldatzea XXI. mendeko euskal narratiban: subjektu literario postmodernoa* (doktore-tesia). UPV/EHU, Vitoria-Gasteiz. <https://addi.ehu.es/handle/10810/28424> helbidetik eskuratua.
- Etxeberria, H. (2002). *Bost idazle Hasier Etxeberriarekin berbetan*. Irun: Alberdania.
- Even Zohar, I. (1999). La posición de la literatura traducida en el polisistema literario. In M. Iglesias Santos (arg.), *Teoría de los polisistemas* (223-231. or.). Madril: Arco.
- Gabilondo, J. (1993). Kanonaren sorreraz egungo euskal literaturan: Etiopiaz. *Egan*, 2, 33-65.
- Gabilondo, J. (1998). Del exilio materno a la utopía personal. *Insula*, 623, 32-36.
- Gabilondo, J. (2006). *Nazioaren hondarrak. Euskal literaturaren historia postnazional baterako hastapenak*. Leioa: UPV/EHU.
- Gabilondo, J. (2013). *New York-Martutene. Euskal postnazionalismoaren utopiaz eta globalizazio neoliberalaren krisiaz*. Bilbo: UPV/EHU.
- Gabilondo, J., Aldekoa, I., Mercero, G. & Apaolaza, X. (2008). *Postmodernitatea eta Globalizazioa*. Donostia: Hiru Hego.
- Haritschelhar, J. (1969). *Le poète souletin Pierre Topet-Etchahun (1786-1862). Contribution à l'étude de la poésie populaire basque du XIX<sup>e</sup> siècle*. Baiona: Société des Amis du Musée Basque.
- Ibarluzea, M. (2017). *Itzulpengintzaren errepresentazioa euskal literatura garaikidean: eremuaren autonomizazioa, literatur historiografiak eta itzultzaileak fikzioan* (doktore-tesia). UPV/EHU, Vitoria-Gasteiz. <https://addi.ehu.es/handle/10810/26629> helbidetik eskuratua.
- Jaka, A. (2013). *Itzulpenari buruzko gogoeta eta itzulpen praktika Joseba Sarrionandiaren lanetan*. Bilbo: Euskaltzaindia.
- Kortazar, J. (arg.). (1984). *Poesia basca contemporanea. Reduccions*, 22.
- Kortazar, J. (1997). *Luma eta lurra. Euskal poesia 80ko hamarkadan*. Bilbo: BBK.



- Kortazar, J. (2000a). *Euskal literatura xx. mendean*. Zaragoza: Pramés.
- Kortazar, J. (2000b). *A ponte das palabras. Poesía vasca 1990-2000*. Pontevedra: Letras de Cal.
- Kortazar, J. (2003). *Euskal kontagintza gaur. La narrativa vasca hoy*. Cuenca: Centro de Profesores y de Recursos de Cuenca.
- Kortazar, J. (2006). *Montañas en la niebla. Poesía vasca de los años 90*. Bartzelona: DVD.
- Lasagabaster, J. M. (1978). *La novela de Ignacio Aldecoa: de la mimesis al símbolo*. Madrid: Sgel.
- Lasagabaster, J. M. (1979). Bigarren edizioaren hitzaurrea. In R. Saizarbitoria, *Egunero hasten delako* (5-19. or.). Donostia: Ustela.
- Lasagabaster, J. M. (1981). Euskal nobelaren gizarte kondairaren oinharriak. In Askoren artean, *Euskal linguistika eta literatura: bide berriak* (343-368. or.). Bilbo: Deustuko Unibertsitatea.
- Lasagabaster, J. M. (1983). La historiografía literaria vasca. Aproximación crítico-bibliográfica. *Mundaiz*, 26, 34-52.
- Lasagabaster, J. M. (1986). *Antología de la narrativa contemporánea*. Bartzelona: Ed. Mall.
- Lasagabaster, J. M. (2000). *Las literaturas de los vascos*. Bilbo: Deustuko Unibertsitatea.
- Lasagabaster, J. M. (2002). La enseñanza de la crítica y la teoría literaria en la universidad. In M. J. Olaziregi & A. Arcocha-Scarcia (arg.), *Euskal kritika, gaur / La crítica vasca, hoy / La critique basque, aujourd'hui* (111-122. or.). Donostia: Eusko Ikaskuntza.
- Lasagabaster, J. M. (2007). Sobre la historia de la literatura vasca. Diagnóstico y perspectivas. *ASJU*, 41(1), 237-248.
- Lasarte, G. (2011). *Pertsonaia protagonista femeninoen ezaugarriak eta bilakaera euskal literatura garaikidean* (doktore-tesia). UPV/EHU, Vitoria-Gasteiz. [http://www.euskara.euskadi.net/appcont/tesisDoctoral/PDFak/Gema\\_Lasarte\\_TESIA.pdf](http://www.euskara.euskadi.net/appcont/tesisDoctoral/PDFak/Gema_Lasarte_TESIA.pdf) helbidetik eskuratua.
- Mercero, G. (2017). *Mundu-ikuskerak euskal narratiba garaikidean: modernitatearen krisitik postidentitatearen promesara*. Bilbo-Amorebieta: Labayru-Amorebieta-Etxanoko Udala.
- Mitxelena, K. (1960). *Historia de la literatura vasca*. Madrid: Minotauro.
- Mujika, J. A. (1978). *Testuak aztertzen*. Donostia: Gero.
- Núñez-Betelu, M. (2001). *Género y construcción nacional en las escritoras vascas* (doktore-tesia). University of Missouri, Columbia.
- Olaziregi, M. J. (1997). La historiografía literaria vasca (1990-1996). *Cuadernos de Alzate*, 16, 185-190.
- Olaziregi, M. J. (1999). *Intimismoaz harandi: emakumezkoek idatzitako euskal literatura*. Donostia: Eusko Ikaskuntza.
- Olaziregi, M. J. (2002). *Euskal eleberriaren historia*. Bilbo: Labayru.

- Olaziregi, M. J. (arg.). (2007). *Six Basque poets*. Todmorden: Arc.
- Olaziregi, M. J. (arg.). (2009). *Writers in between languages. Minority literatures in the global scene*. Reno: Center for Basque Studies.
- Olaziregi, M. J. (2010). La literatura vasca y sus ansiedades. In F. Lafarga, L. Pegenaute & R. Gallén (arg.), *Interacciones entre las literaturas ibéricas* (345-352. or.). Berna: Peter Lang.
- Olaziregi, M. J. (arg.). (2012). *Basque literary history*. Reno: Center for Basque Studies.
- Olaziregi, M. J. & Arkotxa, A. (arg.). (2002). *Euskal kritika, gaur / La crítica vasca, hoy / La critique basque, aujourd'hui*. Donostia: Eusko Ikaskuntza.
- Olaziregi, M. J. & Otaegi, L. (2019a). Pensamiento y crítica literaria en euskera en el siglo XX. In J. M. Pozuelo Yvancos, M. Á. Rodríguez Alonso, P. Ballart, J. Julià, M. J. Olaziregi, L. Otaegi & M. C. Rábade Villar, *Pensamiento y crítica literaria en el siglo XX (castellano, catalán, euskera y gallego)* (417-605. or.). Madril: Cátedra.
- Olaziregi, M. J. & Otaegi, L. (2019b). Zentsuratuak baina ez ahaztuak. In Askoren artean, *Joan Mari Torrealdaire omenaldia. Euskera*, 63(2-2), 553-568.
- Orpustan, J.-B. (1996). *Précis d'histoire littéraire basque (1545-1950)*. Baigorri: Izpegi.
- Otaegi, L. (2013). Gudaosteko euskal poesiaren antologiak. Poetikak eta irakurketa soziokulturalak. *Euskera*, 58, 515-556.
- Otegi, K. (1975). *Pertsonaia euskal nobelagintzan*. Bilbo: Mensajero.
- Otxoa, J. (1990). *Emakume olerkariak. Poetas Vascas*. Madril: Ed. Torremozas.
- Pochelu, J. (2010). *Etude d'un dossier génétique fragmentaire : Réécriture. Ecriture. Désécriture dans « Le fils de l'accordéoniste » de Bernado Atxaga* (doktore-tesia). Université Bordeaux Montaigne, Bordele.
- Retolaza, I. (2002). *Malkoen mintzoa. Arantxa Urretabizkaia eta eleberrigintza*. Donostia: Utriusque Vasconiae.
- Retolaza, I. (2007). Antologías de poesía vasca: itinerarios personales por territorios poéticos. *Caravansari*, 2, 22-24.
- Retolaza, I. & Egaña, I. (2016). The contemporary Basque novel. In J. Kortazar (arg.), *Contemporary Basque literature. Novel, poetry, short story, CYAL, essay, drama* (11-68. or.). Reno: Center for Basque Studies.
- Retolaza, I. (arg.) & Kortazar, J. (zuz.). (2007). *Egungo euskal eleberraren historia*. Bilbo: UPV/EHU.
- Saizarbitoria, R. (1969). *Egunero hasten delako*. Donostia: Lur.
- Saizarbitoria, R. (1999). *Aberriaren alde (eta kontra)*. Irun: Alberdania.
- San Martin, J. (1969). *Uhin berri*. Donostia: SGEP.
- Santana, M. (2012). Los mercados de las literaturas en España: la producción literaria. *Revista de Alces*, XXI(0), 231-251.
- Sarasola, B. (2015). *Bainaren belaunaldia: Ustela, Pott eta Oh Euzkadi!* Bilbo: Labayru.

- Sarasola, B. (2017). Bernardo Atxaga y su defensa de la autonomía literaria. *Castilla. Estudios de Literatura*, 8, 1-26.
- Sarasola, I. (1973). *Gerraondoko euskal poesiaren antologia 1945-1964*. Donostia: Lur.
- Sarasola, I. (1975a). *Txillardegi eta Saizarbitoriaren nobelagintza*. Donostia: Kriselu.
- Sarasola, I. (1975b). *Euskal literatura numerotan*. Donostia: Lur.
- Uribe, K. (2008). *Bilbao, New York, Bilbao*. Zarautz: Susa.
- Urkiza, A. (2006). *Zortzi unibertso, zortzi idazle*. Irun: Alberdania.
- Urquizu, P. (arg.). (2000). *Historia de la literatura vasca*. Madril: UNED.
- White, L. (1996). *Emakumeen hitzak euskaraz: Basque women writers of the twentieth century* (dokto-re-tesia). University of Nevada, Reno.
- Zaldua, I. (2012). *Ese idioma raro y poderoso*. Madril: Lengua de Trapo.

# Aurkibidea / Índice

- 11 Aitzinsolasa
- 13 Prólogo
- 15 Testu-corpusen informazio morfosintaktikoaren etiketatze automatikoa  
hizkuntz ezagutzan oinarrituz: zenbait arazo, hainbat erronka  
ITZIAR ADURIZ, JOSE MARI ARRIOLA
- 31 Bertsolaritzaren genealogia subalternoak  
LUZIA ALBERRO, K. JOSU BIJUESCA
- 47 Euskal hiztun berri gazteak muda-prozesuan: ekintza-ikerketa baten  
behinbehineko emaitzak  
ESTIBALIZ AMORRORTU, ANE ORTEGA, JONE GOIRIGOLZARRI
- 63 Garaziko euskararen azterketa diafasikoa  
ALEXANDER ARTZELUS MUXIKA
- 81 Berridazketak Sarrionandiaren poesian eta Saizarbitoriaren *Egunero hasten  
delako* nobelan: hurbilpen genetiko bat  
MIKEL AYERBE SUDUPE
- 95 Somorrostro, mendebaldeko euskararen muga  
GOIO BAÑALES, MIKEL GORROTXATEGI
- 113 Euskara sasoian? Euskararen sozializazioa Gasteizko  
pilota-elkarte batean  
IÑIGO BEITIA
- 127 Euskal hiztun natiboak, ez-natiboak eta hitanoa  
GARBIÑE BEREZIARTUA ETXEBERRIA, BEÑAT MUGURUZA ASEGINOLAZA
- 141 Lingüística Histórica: estado actual  
LYLE RICHARD CAMPBELL
- 163 Lenguas y sociolingüística en el interior del País Vasco en el siglo XIX:  
testimonios del Archivo Zavala  
BRUNO CAMUS BERGARECHE, SARA GÓMEZ SEIBANE

- 177 Les verbes psychologiques du basque : typologie et diachronie  
DENIS CREISSELS, CÉLINE MOUNOLE
- 195 Testu-generoaren irudikapena eta erabilera ahozkoaren  
didaktikan  
LEIRE DIAZ DE GEREÑU LASAGA, ITZIAR IDIAZABAL GORROTXATEGI, LUIS MARI  
LARRINGAN ARANZABAL
- 209 Zentsura-ikasketak gaur egun: aplikazioa euskal literaturan  
AMAIA ELIZALDE ESTENAGA
- 223 Azentuazioaren eremu sintaktikoak mugatzen  
ARANTZAZU ELORDIETA
- 237 Sintaktikoki etiketatutako euskarazko corpus historikoa  
eraikitzen  
AINARA ESTARRONA, IZASKUN ETXEBERRIA, RICARDO ETXEPARE, MANUEL  
PADILLA-MOYANO, ANDER SORALUZE
- 253 Ahozkotasunaren didaktika ikuspegi dialektikotik abiatuta  
AINHOA EZEIZA, JAVIER ENCINA
- 267 Ahozko euskararen erabilera eskolan: gako zenbait irakasleen prestakuntzarako  
INES M. GARCIA-AZKOAGA, OLATZ BENGOETXEA, JOSUNE ZABALA
- 283 El corónimo navarro *Salazar / Zaraitzu*: origen y desarrollo de su doble  
denominación  
ROBERTO GONZÁLEZ DE VIÑASPRE
- 295 *Fontes Linguae Vasconum*: orígenes y documentos para una Historia  
del Euskara  
JOAQUÍN GORROCHATAGUI
- 315 Euskal literatura itzuliaren historiografia bateraturantz  
MIREN IBARLUZEA SANTISTEBAN
- 329 Basque among the world's languages: a typological approach  
IVÁN IGARTUA
- 351 Familias vascohablantes: propuesta de definición desde la socialización  
lingüística  
PAULA KASARES
- 363 Formation linguistique de basque aux enseignants, pour un enseignement  
bilingue à parité horaire au Pays Basque Nord  
BEÑAT LASCANO
- 375 Eñaut Etxamendiren obra narratiboaren ekarpena euskal poetika erruralari  
ITZIAR MADINA
- 391 Erdaretarako literatur itzulpena: zeharkako eta zuzeneko itzulpenaren arteko  
muga lausoa  
ELIZABETE MANTEROLA AGIRREZABALAGA

- 405 Ahozko euskararen irakaskuntzarako irakasleen prestakuntza: berrikuntza didaktikoa eta soziala?  
IBON MANTEROLA
- 421 Enkarterriko PI-(h)aran/(h)uri motako euskal toponimoak  
MIKEL MARTÍNEZ ARETA
- 437 Diachronical hypotheses accounting for synchronic variation: the case of the Basque particle *ote*  
SERGIO MONFORTE
- 453 Jardueraren azterketa irakasleak prestatzeko bide: debatearen ikas-irakaskuntzaren adibidea  
AROA MURCIANO EIZAGUIRRE, ARANTZA OZAETA ELORTZA
- 467 Hausnarketa zenbait euskal literatura-ikerketetz  
MARI JOSE OLAZIREGI
- 485 Ahozko euskara *Kolegioko ikastresna* ikasmaterialean  
ARGIA OLÇOMENDY
- 501 Euskararen postposizioak  
JAVIER ORMAZABAL
- 517 Hitz-ordenaren eragina zenbait ezaugarri gramatikalen erabilera-maiztasunean  
LUIS PASTOR
- 533 Differential D-marking on proper names? A cross-linguistic study  
IKER SALABERRI
- 547 Externalization and morphosyntactic parameters in Basque  
HISAO TOKIZAKI
- 561 XIX. mendeko Debagoieneko testuez zenbait argitasun: egiletasuna eta iturriak  
OXEL URIBE-ETXEBARRIA
- 579 Euskarazko perpausik gabeko azpikonparazioak  
LAURA VELA-PLO
- 595 Latinaren aurreko osagai indoeuroparra Euskal Herriko toponimian: bukaeran -(iz)amo duten leku-izenak  
LUIS MARI ZALDUA

**Izenburua/Título:**

Fontes Linguae Vasconum 50 urte. Ekarpen berriak euskararen ikerketari/Nuevas aportaciones al estudio de la lengua vasca

**© Argitaratzaileak/Editores:**

Ekaitz Santazilia, Dorota Krajewska, Eneko Zuloaga, Borja Ariztimuño

**© Egileak/Autores:**

Itziar Aduriz, Jose Mari Arriola, Luzia Alberro, K. Josu Bijuesca, Estibaliz Amorrortu, Ane Ortega, Jone Goirigolzarri, Alexander Artzelus Muxika, Mikel Ayerbe Sudupe, Goio Bañales, Mikel Gorrotxategi, Iñigo Beitia, Garbiñe Bereziartua Etxeberria, Beñat Muguruza Aseginolaza, Lyle Richard Campbell, Bruno Camus Bergareche, Sara Gómez Seibane, Denis Creissels, Céline Mounole, Leire Diaz de Gereñu Lasaga, Itziar Idiazabal Gorrotxategi, Luis Mari Larringan Aranzabal, Amaia Elizalde Estenaga, Arantzazu Elordieta, Ainara Estarrona, Izaskun Etxeberria, Ricardo Etxepare, Manuel Padilla-Moyano, Ander Soraluze, Ainhoa Ezeiza, Javier Encina, Ines M. Garcia-Azkoaga, Olatz Bengoetxea, Josune Zabala, Roberto González de Viñaspre, Joaquín Gorrochategui, Miren Ibarluzea Santisteban, Iván Igartua, Paula Kasares, Beñat Lascano, Itziar Madina, Elizabete Manterola Agirrezabalaga, Ibon Manterola, Mikel Martínez Areta, Sergio Monforte, Aroa Murciano Eizaguirre, Arantza Ozaeta Elortza, Mari Jose Olaziregi, Argia Olçomendy, Javier Ormazabal, Luis Pastor, Iker Salaberri, Hisao Tokizaki, Oxel Uribe-Etxebarria, Laura Vela-Plo, Luis Mari Zaldua

**© Argitaratzailea/Edita:**

Nafarroako Gobernua/Gobierno de Navarra

Kultura eta Kirol Departamentua/Departamento de Cultura y Deporte

Vianako Printzea Erakundea-Kultura Zuzendaritza Nagusia/Dirección General de Cultura-Institución Príncipe de Viana

Lanak adituek berrikusi dituzte, itsu bikoitzeko sistemaren bidez/Los trabajos han sido revisados por pares doble ciego.

**Diseinua eta maketazioa/Diseño y maquetación:**

Kö estudio

**Imprimaketa/Impresión:**

Linegrafic

ISBN: 978-84-235-3561-3

LG/DL: NA 1438-2020

**Sustapena eta banaketa/Promoción y distribución:**

Nafarroako Gobernuaren Argitalpen Funtsa/Fondo de Publicaciones del Gobierno de Navarra

Navas de Tolosa, 21

31002 Iruña/Pamplona

Tel.: 848 427 121

fondo.publicaciones@navarra.es

<https://publicaciones.navarra.es>

# Fontes Linguae Vasconum 50 urte.

2019an 50 urte egin zituen Nafarroako Gobernuaren Vianako Printzea Erakundeak argitaratzen duen *Fontes Linguae Vasconum: studia et documenta* euskal hizkuntzalaritzako aldizkariak.

Horren gorazarre, liburu honek gaur egungo euskal hizkuntzalaritza- eta literatura-ikerketan zertan den erakutsi nahi du. Eskarmentu handiko ikertzaileek eta belaunaldi berriek bat egin dute argitalpen honetan, besteak beste, dialektologia, hizkuntzaren didaktika, filologia, gramatika teorikoa, hizkuntz tipologia, hizkuntzalaritza historikoa, itzulpengintza, literatura, onomastika eta soziolinguistika hizpide dituztela.

---

La revista de lingüística vasca *Fontes Linguae Vasconum: studia et documenta*, publicada por la Institución Príncipe de Viana del Gobierno de Navarra, cumplió 50 años en 2019.

En homenaje de la efemérides, este libro pretende dar cuenta del estado actual de la investigación en lingüística y literatura vascas. Investigadores de gran trayectoria y nuevas generaciones se reúnen en esta publicación para tratar, entre otros temas, sobre dialectología, didáctica de la lengua, filología, gramática teórica, tipología lingüística, lingüística histórica, traducción, literatura, onomástica y sociolingüística.

ISBN: 978-84-235-3561-3



9 788423 535613